

Cirkulärnr: 1994:155
Diariernr: 1994:2011
Handläggare: Eric Sehlin
Avdsek: J Komrätt
Datum: 1994-08-17
Mottagare: Överförmyndare/Överförmyndarnämnd
Rubrik: Ny förmynderskapslagstiftning

Handläggare
Eric Sehlin/UG

1994-08-17

Överförmyndare/
Överförmyndarnämnd

Ny förmynderskapslagstiftning

INLEDNING

Regeringens proposition 1993/94:251 Förmynderskapslagstiftningen innehåller förslag till förändringar som till största delen berör förmyndare och överförmyndare. För förordnande förmyndare, gode män och förvaltare kommer i huvudsak nuvarande regler att gälla. Riksdagsbeslut väntas under hösten 1994. Propositionens innehåll kan sammanfattas på följande sätt.

VÅRDNADSHAVARE/FÖRMYNDARE

Enligt gällande bestämmelser tillsättes en eller två särskilt förordnande förmyndare när en omyndig inte har någon förälder som kan vara förmyndare. Det nya lagförslaget innebär att vårdnads- och förmynderskapsbegreppen renodlas. Om ingen av ett barns föräldrar kan vara vårdnadshavare skall rätten förordna en eller två särskilda vårdnadshavare. De särskilt förordnade vårdnadshavarna blir automatiskt också förmyndare om inte rätten finner anledning förordna någon annan som förmyndare.

Förändringen medför att ordet "förmyndare" ersättes av "vårdnadshavare" i kapitlen 1, 2, 4 och 6.

INSKRIVNING

Förmynderskap, godmanskap och förvaltarskap skall inte längre skrivas in vid domstol.

Tingsrätterna skall i fortsättningen inte föra någon förmynderskapsbok. Det betyder att det endast är överförmyndaren som skall föra register och förteckningar över de ärenden som står under hans/hennes tillsyn. Enligt 16 kap. 12 § i det nya lagförslaget får regeringen meddela föreskrifter om hur förteckningar skall föras, hur akter skall läggas upp och handlingar skall expedieras. Dessa föreskrifter kommer att ersätta nuvarande förmyndarvårdskungörelsen och överförmyndarkungörelsen.

ÖVERFLYTTNING AV BESLUT FRÅN TINGSRÄTT TILL ÖVERFÖRMYNDARE

Behörigheten att fatta beslut om förordnande och entledigande av god man som vikarie för förmyndare (11 kap. 1 § föräldrabalken), när motstridande intressen uppstår mellan den underårige och förmyndaren (11 kap. 2 §), eller för bortovarande (11 kap. 3) flyttas från tingsrätterna till överförmyndaren. Även interimistiska beslut skall kunna fattas av överförmyndaren.

Beträffande god man enligt 11 kap 4 § och förvaltare får överförmyndaren uppgiften att förordna såväl god man som förvaltare vid byten. Överförmyndarens beslut om förordnande och entledigande av god man och förvaltare kommer i likhet med besluten om godmanskapen enligt 11 kap. 1-3 §§ att kunna överklagas till tingsrätt.

I fortsättningen skall överförmyndaren också meddela vitesförelägganden om förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren underlåter att fullgöra sina skyldigheter att inkomma med förteckning, årsräkning, sluträkning eller annan redovisning. Utdömandet av vitet provas dock av tingsrätten.

Möjligheten att häva avtal som träffats om sammanlevnad i oskiftat dödsbo överföres också till överförmyndaren.

Om överförmyndaren finner skäl till det skall förmyndare, gode män och förvaltare ställa säkerhet får den egendom de förvaltar. Överförmyndaren skall pröva säkerheten och bestämma hur den skall förvaras.

KVARVARANDE BESLUT HOS TINGSRÄTTEN

Tingsrätterna behåller uppgiften att besluta om anordnande, omprövning och upphörande av förvaltarskap och godmanskap enligt 11 kap. 4 §. Det är också tingsrätterna som förordnar förvaltare eller god man i samband med att det beslutas att någon skall ha förvaltare eller god man.

Överförmyndarens beslut skall även i fortsättningen kunna överklagas till tingsrätten. Dock kommer förvaltningslagens regler att gälla, vilket innebär att överklagandetiden utsträcks till tre veckor.

FÖRÄLDRAFÖRVALTNING

De särskilda reglerna om redovisning och kontroll av föräldrars förvaltning av sina barns egendom har samlats i ett nytt kapitel 13. Som huvudregel skall gälla att överförmyndarens kontroll av föräldraförvaltningar skall inriktas på de fall där värdet av barnets tillgångar överstiger 8 gånger basbeloppet (det vill säga f.n. 281 600 kr). Av intresse är vad lagstiftaren anför i specialmotiveringen (s. 225):

När det sedan gäller vilka principer som skall komma till användning vid uppskattningen av tillgångarnas värde bör de värderingsprinciper som allmänt tillämpas i familjerättsliga sammanhang tillämpas även här. Som utgångspunkt vid värdering av tillgångarna ligger närmast till hands att anknyta till egendomens försäljningsvärde. En fastighet skall alltså värderas inte till sitt taxeringsvärde utan till vad den kan

förväntas ge vid en tänkt försäljning. Det skall dock vara fråga om säkra värden varför värderingen bör vara försiktig.

Bara försäkringsmedel som tillkommit den underårige med anledning av dödsfall skall medräknas. Belopp som tillfallit den omyndige efter jämkning enligt 104 § försäkringsavtalslagen eller från en privat olycksfalls- eller sjukförsäkring eller en sakförsäkring skall inte medräknas. För att överförmyndaren skall få veta att en omyndig har fått ett försäkringsbelopp i egenskap av förmånstagare med anledning av dödsfall införes en ny regel i 16 kap. 11 § om att den som gör utbetalningen skall anmäla detta till överförmyndaren.

Försäkringsbelopp, utbetalningar från pensionssparkonto samt utbetalningar från dödsbon på grund av bodelning, arv eller testamente som tillfaller en underårige skall, om de är större än två basbelopp, sättas in på ett spärrat konto. Utbetalaren skall genast underrätta förmyndaren och överförmyndaren om utbetalningen. Överförmyndaren skall därefter så snart som möjligt ta ställning till om spärren kan hävas eller om det finns skäl att behålla spärren och därmed göra inskränkning i förälderns fria förvaltning.

Även om den omyndiges tillgångar överstiger 8 basbelopp och står under överförmyndarens tillsyn får den omyndiges tillgångar placeras utan överförmyndarens samtycke i

- 1 skuldförbindelser som har utfärdats eller garanterats av stat eller kommun
- 2 skuldförbindelser som har utfärdats av Sveriges allmänna hypoteksbank, Svenska Skeppshypotekskassan eller av en bank eller av ett kreditmarknadsbolag eller av ett utländskt bankföretag eller annat utländskt kreditinstitut som är underkastad en offentlig reglering som väsentligen stämmer med vad som gäller i Sverige
- 3 andelar i värdepappersfond eller utländskt fondföretag som är underkastad en offentlig reglering liknande den i Sverige
- 4 allemanssparande
- 5 lånas ut mot säkerhet i panträtt inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet.

Den nya placeringsbestämmelsen ersätter gällande regler i 15 kap. 4 § och den därunder intagna kungörelsen (1974:1048) om placering av omyndigs medel m.m.

Överförmyndarens samtycke krävs om den omyndiges tillgångar skall placeras i aktier: Det är ingenting som hindrar att överförmyndaren, i stället för att pröva varje enskilt aktieförvärv, ger sitt samtycke en mera generell utformning. Överförmyndaren kan t.ex. medge att föräldrarna köper aktier av viss typ eller inom en viss bransch eller bestämmer vissa beloppsgränser för förvärv av aktier.

Den generella skyldigheten att deponera värdehandlingar i öppet förvar hos bank kommer att upphöra i och med att lagen om vård av omyndigs värdehandlingar upphör att gälla vid utgången av juni 1995. Överförmyndaren får dock möjlighet att i ett enskilt fall föreskriva att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av ett värdepappersinstitut.

Som huvudregel skall gälla att underårigas bankmedel inte längre skall vara spärrade mot uttag som görs av föräldrar, dvs. de underårigas bankmedel skall vara fria för uttag av föräldrarna. Överförmyndaren kan dock i enskilda fall föreskriva om spärr. Som tidigare framhållits skall utbetalningar av arvs- och testamentsmedel samt försäkringsbelopp överstigande två basbelopp alltid insättas på spärrad bankräkning. Det tillkommer sedan överförmyndaren att besluta om hävande av spärren när det inte föreligger skäl som talar för att spärren skall vara kvar.

Omyndigs förvärv av fast egendom, tomträtt, bostadsrätt m.m. genom köp, byte eller gåva kommer att kräva överförmyndarens samtycke. Enligt lagförslagets 13 kap. 10 § skall överförmyndaren lämna sitt samtycke om inte åtgärden kan anses olämplig med hänsyn till egendomens natur, den omyndiges ålder och framtida behov eller andra omständigheter.

Överförmyndarens samtycke erfordras också om föräldrarna vill sälja eller byta bort fast egendom tillhörande den omyndige. Samma förhållande gäller i fråga om nyttjanderätt till sådan egendom och beträffande in-teckning i den omyndiges fasta egendom eller tomträtt samt för upplåtelse av nyttjanderätt i fast egendom eller tomträtt som tillhör den omyndige. Överförmyndarens samtycke till sådana åtgärder får endast lämnas om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt den omyndiges ålder, framtida behov och samlade tillgångar.

En ny lagregel införes som innebär att en förmyndare inte får avstå från arv eller testamente för den omyndiges räkning. Möjligheten att avstå från arv för särkullsbarn enligt 3 kap. 9 § ärvdabalken finnes dock kvar.

Överförmyndarens samtycke krävs om föräldrarna vill låta en omyndig som fyllt 16 år driva rörelse. Avgörande för samtycket är att bokföringsskyldighet för rörelsen föreligger enligt bokföringslagen eller jordbruksbokföringslagen. För att samtycke skall få lämnas måste den omyndiges ekonomiska och personliga förhållanden vara sådana att det med beaktande av rörelsens art är lämpligt att samtycke ges.

Om värdet på den omyndiges tillgångar har kommit att sjunka till ett belopp som understiger 4 basbelopp kan överförmyndaren besluta att överförmyndarkontrollen skall upphöra, såvida det inte föreligger särskilda skäl för att kontrollen skall vara kvar.

Det nya institutet SÄRSKILD ÖVERFÖRMYNDARKONTROLL innebär att egendom som den underårige har fått genom gåva, arv, testamente eller förmånstagarförordnande vid försäkring eller individuellt pensions-sparande skall stå under överförmyndarkontroll oavsett egendomens värde. Skillnaden mot särskild förvaltning är således att det är förmyndarna som skall förvalta egendomen, men att det skall ske under överförmyndarens kontroll.

När det gäller gåva måste villkoret om särskild överförmyndarkontroll ställas upp innan gåvan är fullbordad. Gåvogivaren måste också göra en skriftlig anmälan till överförmyndaren om det gåvovillkor han ställt upp. Ett villkor om särskild överförmyndarkontroll kan när som helst återkallas av den som ställt upp det.

Möjligheten att ställa egendom under särskild förvaltning kommer att finnas kvar.

FÖRTECKNING

Inom en månad efter det att en omyndig har erhållit tillgångar som överstiger 8 basbelopp skall föräldrarna inge en förteckning över den omyndiges egendom till överförmyndaren. Har den omyndige erhållit egendom med villkor om särskild överförmyndarkontroll, skall också förteckning inges inom en månad. Den skyldigheten gäller oavsett värdet på den egendom som den omyndige har fått.

Förteckningen skall inte längre undertecknas under edlig förpliktelse utan på heder och samvete.

Den överförmyndare till vilken förteckning skall lämnas är överförmyndaren för den kommun där den omyndige har sitt hemvist (är folkbokförd).

ÅRS- OCH SLUTRÄKNING

Före den 1 mars varje år skall föräldrar lämna årsräkning beträffande dels sådan egendom som enligt lagförslagets 13 kap. 2 § skall stå under överförmyndarkontroll (värde överstigande 8 basbelopp), dels egendom enligt 13 kap. 10 § (fast egendom, tomträtt och bostadsrätt).

Överförmyndaren kan även besluta att utvidga redovisningsskyldigheten. Överförmyndaren kan således besluta att årsräkningen skall innehålla uppgift om förvaltningen av den underåriges samtliga tillgångar. Skälet för ett beslut om utvidgad redovisning kan vara att överförmyndaren vill ha en samlad bild av hur stor del av den omyndiges medel som har använts för dennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt.

En nyhet är att årsräkningen skall vara avgiven på heder och samvete.

Överförmyndaren har fortfarande möjligheten att medge att årsräkningen inte behöver lämnas eller att den kan lämnas i förenklad form.

Sluträkning skall inte bara inges när den omyndige uppnår myndig ålder. Det skall också ske när den som givit den underårige en gåva med villkor att den skall stå under särskild överförmyndarkontroll återkallar villkoret, samt när överförmyndaren beslutar att överförmyndarkontrollen skall upphöra av den anledningen att värdet på den underåriges egendom understiger 4 basbelopp. Sluträkningen skall ges in inom en månad från det att kontrollen upphörde.

Även sluträkning skall avges på heder och samvete. Överförmyndaren kan även besluta om befrielse från att avgiva sluträkning.

SKÄRPANDE FÖRESKRIFTER

Om det av någon särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen av den omyndiges tillgångar får överförmyndaren bestämma att reglerna om kontrollerad förvaltning helt eller delvis skall tillämpas på en fri förvaltning, att penningmedel skall sättas in på ett spärrat bankkonto, att värdehandlingar skall förvaltas av värdepappersinstitut eller att betalning till den underårige skall sättas in på ett spärrat konto. Skälet till beslut om skärpande

föreskrifter kan vara upplysningar som överförmyndaren fått från socialnämnd eller annan myndighet.

UPPTAGANDE AV LÅN M.M.

I likhet med gällande lagstiftning får föräldrar endast med överförmyndarens samtycke ta upp lån eller ingå någon annan skuldförbindelse, ingå borgensförbindelse eller ställa den omyndiges egendom som säkerhet. Förbudet att ställa den omyndiges egendom som säkerhet har utsträckts till att avse även den omyndiges egna förbindelser.

Överförmyndaren får lämna samtycke endast om åtgärden behövs för att trygga den omyndiges övriga egendom eller kan anses nödvändig för den omyndiges utbildning eller uppehälle eller om det annars finns särskilda skäl för åtgärden. Rena konsumtionskrediter bör normalt inte tillåtas. Samtycke kan dock någon gång behöva lämnas till köp på kredit av en kapitalvara som den omyndige har stort behov av. När det gäller ändamålet med upplåningen krävs inte att det uteslutande är den omyndige själv som behöver lånet. En användning av den omyndiges medel kan vara godtagbar även om den också kommer den omyndiges familj till godo.

Återköp av livförsäkring kommer inte längre att kräva överförmyndarens godkännande.

FÖRORDNADE FÖRMYNDARE, GODE MÄN OCH FÖRVALTARE

I 14 kap. finnes bestämmelser som gäller för förordnade förmyndare, gode män och förvaltare. Bestämmelserna motsvarar i stort vad som gäller för föräldrar och deras förvaltning under överförmyndarkontroll.

Arvode och ersättning för utgifter

Den nya huvudregeln blir att arvode och ersättning för utgifter skall betalas med den enskildes medel, i den mån hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar under det år uppdraget avser överstiger två basbelopp. Huvudregeln kan frångås om det finns särskilda skäl. Som exempel kan nämnas att den enskilde har stora vårdkostnader som tar hans eller hennes inkomst i anspråk eller att de tillgångar som det är fråga om utgörs av en fastighet som den enskilde själv behöver eller som är mycket svår att sälja till rimliga villkor. Det är i dessa fall fråga om att göra avsteg från huvudregeln till förmån för den enskilde.

Huvudregeln kan i undantagsfall också frångås till nackdel för den enskilde. Det kan bli aktuellt när kommunen genom att stå för arvodet bidrar till en kapitalbildning hos den enskilde som inte kan komma den enskilde till godo. En sådan situation kan uppkomma t.ex. vid vården av egendom tillhörig en svårt sjuk som inte själv kan dra nytta av sina tillgångar och som inte har några nära anhöriga.

Arvode och ersättning för utgifter som avser vård av någons rätt i oskiftat dödsbo skall betalas med dödsboets medel. Arvodet och ersättningen för utgifter får vid blivande skifte avräknas på den enskildes lott. I första hand skall dödsboets medel tas i anspråk till täckande av ställföreträdarens arvode

och ersättning. Först när dödsboets samlade medel inte förslår blir kommunens ansvar aktuellt om inte särskilda skäl föranleder annat. Om boet är av liten omfattning och arvodet till den gode mannen skulle ta i anspråk en väsentlig del av de kvarvarande tillgångarna sedan avräkning gjorts mot den lott som den gode mannen bevakat, kan det finnas skäl att helt eller delvis begränsa boets ansvar för den gode mannens arvode.

En ny bestämmelse har införts som innebär att i den mån den enskildes eller dödsboets medel inte skall eller kan tas i anspråk för täckande av arvode och ersättning för utgifter så skall ersättningen betalas av kommunala medel.

VÅRD AV RÄTT I DÖDSBO

I likhet med vad som nu finnes föreskrivet i 14 kap. gäller i det nya 15 kap. att såväl förmyndare som gode män och förvaltare skall inhämta överförmyndarens samtycke till rättshandlingar som de tar del i vid dödsboförvaltning för den enskildes räkning samt vid bodelning, skifte och avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo.

En nyhet är att överförmyndaren har möjlighet att förelägga vite om inte förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren inkommer inom sex månader med redogörelse för hinder mot skifte. En annan nyhet är att överförmyndarens samtycke krävs även när egendomen fördelas genom lottning.

Ett avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo kan hävas av överförmyndaren om det är nödvändigt för att ta tillvara den enskildes intressen. Om efterlevande make som själv har deltagit i avtalet och som samtidigt är ställföreträdare för den enskilde gifter om sig, skall han eller hon genast anmäla detta till överförmyndaren. Efter ett sådant besked skall överförmyndaren ta ställning till om avtalet skall hävas eller inte.

ÖVERFÖRMYNDAREN

Vid sin tillsyn skall överförmyndaren särskilt tillse att den enskildes tillgångar i skälig omfattning används för hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är placerade så att tillräcklig trygghet finnes för deras bestånd och så att de ger skälig avkastning.

Som huvudregel skall gälla att det är överförmyndaren för den kommun där den som har förmyndare, god man eller förvaltare har sitt hemvist (folkbokföringsorten) som utövar tillsynen. Om god man har förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 § utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den gode mannen har sitt hemvist.

Innan överförmyndaren avgör huruvida samtycke skall lämnas till en förvaltningsåtgärd av större vikt, skall de närmast berörda beredas tillfälle att yttra sig. I kretsen av dem som skall höras ingår först och främst den omynlige, om han eller hon har fyllt sexton år, respektive den som har god man eller förvaltare. Vidare skall den enskildes make eller sambo och hans eller hennes närmaste släktingar beredas tillfälle att yttra sig.

Överförmyndaren får rätt i fortsättningen att inhämta upplysningar från socialnämnder och andra myndigheter. De sekretessbelagda uppgifter som överförmyndaren då kan få del av, blir också sekretessbelagda hos överförmyndaren. Regeringen kommer också att ålägga vissa myndigheter skyldighet att underrätta överförmyndaren om sådana förhållanden som de får kännedom om och som kan vara av betydelse för överförmyndarens tillsynsverksamhet.

Delegeringsmöjligheterna utökas genom att kommunfullmäktige i fortsättningen kan besluta att såväl nämnder som enskilda överförmyndare får delegera sin beslutsbefogenhet. Vidare vidgas kretsen av dem till vilka delegering får ske. Förutom ledamöter och ersättare i överförmyndarnämnd får även delegering lämnas till kommunala tjänstemän med erforderlig kompetens. En viktig nyhet är att det inte krävs att tjänstemannen är anställd hos den kommun som beslutar om delegering. Man kan således uppdra åt en tjänsteman i en grannkommun att avgöra vissa överförmyndarärenden. Med erforderlig kompetens avses att tjänstemannen skall ha en sådan bakgrund och befattning i kommunen att överförmyndarfrågorna kan förväntas bli tillfredsställande handlagda och bedömda.

Tillsyn över överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet kommer i fortsättningen att utövas av länsstyrelsen.

En överförmyndare som är missnöjd med en tingsrätts beslut blir i fortsättningen behörig att överklaga beslutet, om det rör en fråga där överförmyndaren har haft rätt att göra ansökan. I övrigt torde överförmyndaren inte ha någon överklaganderätt.

IKRAFTTRÄDANDE

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1995.

ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER

Om den omyndige före den 1 juli 1995 har fått en gåva som står under förmyndarförvaltning skall gåvomedlen anses utgöra fri förvaltning den 1 juli 1995, om värdet understiger 8 basbelopp. Givaren kan dock före lagens ikraftträdande göra en skriftlig anmälan till överförmyndaren om att gåvan skall vara underkastad särskild överförmyndarkontroll.

Överförmyndaren måste före den 1 juli 1995 göra en genomgång av samtliga ärenden för att ta ställning till om det behövs ett beslut om spärr av bankmedel, förvaring och förvaltning av värdehandlingar i bank eller liknande. Sådana beslut skall sedan meddelas till bank och ställföreträdaren dvs. såväl förmyndaren som gode mannen eller förvaltaren. Besluten kan meddelas före den 1 juli 1995 med giltighet från den dagen. Har överförmyndaren beslutat att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av värdepappersinstitut är ställföreträdaren och värdepappersinstitutet skyldiga att träffa avtal om förvaring och förvaltning även före ikraftträdandet med verkan från den 1 juli 1995.

Förälder som är förmyndare den 1 juli 1995 kan ta ut medel som förvaltas som förmyndarmedel om inte medlen omfattas av särskild överförmyndarkontroll eller att överförmyndaren före den 1 juli 1995 har förordnat om inskränkning i uttagsrätten.

I alla de fall där förvaltningen övergår till att bli förmyndarnas fria förvaltning skall sluträkning inlämnas per den 30 juni 1995. Överförmyndaren har dock möjlighet att enligt 13 kap. 16 § befria från skyldigheten att lämna sluträkning om det finnes skäl för detta.

Äldre föreskrifter om redovisning och om arvode skall tillämpas även efter ikraftträdandet, såvitt gäller tiden före den 1 juli 1995.

Frågor besvaras av Eric Sehlin, tfn 08 - 772 44 20 måndagar kl 09.00-16.00.

SVENSKA KOMMUNFÖRBUNDET
Kommunalrättssektionen

Håkan Torngren

Eric Sehlin